

Történetek a bükkzsérci patkóról

Számos régészeti lelet bizonyítja, hogy a fémből készült patkót az emberiség már jóval az idősámításunk előtti korban is alkalmazta az egyik leghasznosabb háziállatának a lónak a patája kopástól való védelmére. Ezt a jellegzetes „U” alakú vagy félhold alakú fémdarabot aztán nemcsak a lovak, vagy egyéb nagyobb haszonállatok (pl. ökrök) patájára rögzítették (szögelték), hanem a csizmadiák is ezzel védték a csizmák és egyéb lábbelik sarkát a kopástól.

Sokan ismerik a Patkó Bandiról, a híres betyárról szóló népdal sorait:

*Rongyos csárda két oldalán ajtó,
Óda rúgtat pej paripán Patkó.
Kocsmárosné, azon kezdem a szót:
Látott-e már egy lovon hét patkót?*

*Ha nem látott, jöjjön ki, most láthat,
Négyet visel ez gyönyörű állat,
Az ötödik magam vagyok, nemde,
Kettő meg a csizmámra van verve.*

Nos, aki Bükkzsércre ellátogat és keresi a patkóhoz kapcsolódó történeteket és látványosságokat, itt sok meglepő élményben lehet része.

Elsőnek kell említenem a község északi végénél lévő 531 méter magas Hódos-hegyen látható patkó formájú természetes képződményt, amit a mellékelt fényképen is bemutatunk. Ez a képződmény mintegy 100 m átmérőjű körbe foglalható, és jellegzetessége, hogy az azt körülvevő fás környezetétől eltérően ezen a patkó alakú területen nem nőnek fák csak apró aljnövényzet, fű, kövirózsa és kisebb bokrok. Ennek az évszázadok óta meglévő rejtélyes természeti jelenségnek az eredetét mindeddig homály fedi.

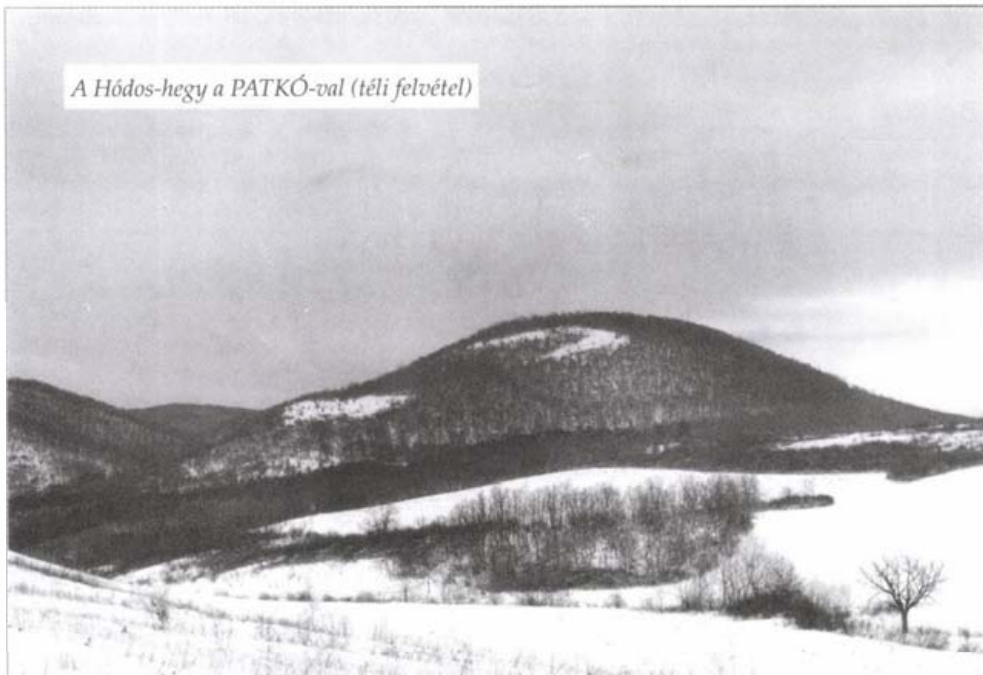
A talajból kiálló kövek között gyalogosan bukdácsolva, és közelebről is szemügyre véve a „patkót”, látjuk, hogy az lényegében a Hódos-hegy tömbjének szerves része, annak különleges felszíni (morfológiai) képződménye. A változó nagysággal elszórtan kiemelkedő kövek sorozata egy helyen hirtelen megszakad és a patkónak a község felőli (déli) ága alsó harmadában egy 3-4 m magasságú meredek, szinte függőleges sziklafallal határolt, kisebb kőbánya benyomását keltő formációba megy át. Am annak, hogy ezen a helyen valaha is követ bányásztak volna, ellentmond, hogy itt a Hódos-hegynek a patkó ágából kiinduló, a meredek hegyoldalon a község felé vezető szállító útnak még csak a nyomai sem találhatók. (Igaz, hogy a patkótól lejjebb, attól mindegy 150 m távolságra a hegy „szoknyájánál” egy, már felhagyott kőbánya van, amit a bükkzsérciek „Kis patkó”-nak neveznek.)

A patkót alkotó kőzet anyaga sötétszürkés, kissé tűzkőgumós jura-kori mészkő, a földtani szaknyelvi besorolása szerint „bükkzsérci mészkőformáció”. Ennek alapszelvénye a közeli kőbánya szintjén van. A kovartalmánál fogva ez a kőzet mészegetésre alkalmatlan. Éppen ezért régen az említett, akkor még művelés alatt álló kőbányából többnyire útépitésre, ritkábban építkezésre kitermelt követ az itteni népnyelv „csalakő”-nek nevezte. A patkó-sziklák keletkezése éppúgy homályba burkolódik mint az azt magába foglaló, patkó formát öltő egész felszíni geológiai képződmény. Ezért az itt lakó népesség a természettudományos magyarázatok hiányában költött naiv, de szép anekdotákat a képződmény magyarázatára. Nevezik a patkót „ördögszántás”-nak, mások azt tartják, hogy Krisztus Urunk szamaráról itt esett le egy patkó. Ismét mások szerint Szent László királyunknak a lováról esett le itt egy „feltüzesedett” patkó a kunok által való üldöztetése közben. Mítikus magyarázat az is, hogy ezen a helyen azért nem nőnek fák, mert a növekvő facsemetéket éjjelente az erdei manók, a gonosz „kis ördögök” mindig letarolják és kiirtják.

Bodnár János a községünk közelmúltbéli építési előadója – aki „amatőr UFO-lógus” – az *Ufomagazin* című lapban azt a hipotézist közölte, hogy a község déli határában lévő Nyomó-hegyen valaha egy UFO kilövő pálya volt, és ennek irányítótornya a Patkó-hegyen (Hódos-hegyen), a fent leírt helyen volt. Feltételezését arra alapozta, hogy a déli Bükk lábánál szinte körív alakban néhány jellegzetes „koporsó alakú” olyan kisebb hegy (domb) (ún. tanúhegy) helyezkedik el, amelyeknek a legmagasabb pontjából kiinduló, nagyjából északi irányba eső vége nagyon meredek, míg az elnyúlt hegy a másik (közel déli) irányban enyhe lejtésű, „menedékes”.

Két ilyen dél-bükk-hegy látható a nagyjából Cserépfalu, kisebbrészt Bükkzsérc község közigazgatási területén elhelyezkedő 340 m magas Nyomó-heggyel. A Nyomó-hegy orma

A Hódos-hegy a PATKÓ-val (téli felvétel)

légvonalban déli irányban mintegy 3000 m távolságra van a bükkzsérci Hódos-hegy ormán elhelyezkedő Patkótól, melynek szikláit Bodnár János feltételezése szerint a repülésirányító torony alapját képezhették. Hipotézisét megosztotta az *Ufómagazin* szerkesztőségével is. Végül az újságcikkben az olvasható, hogy „itt (ti. a Nyomó-hegyen) egy több évezreddel ezelőtti működő olyan űrhajó vagy űrrepülőgép felszállópályával állunk szemben, amelyekhez hasonlókat a földközi-tengeri Málta szigetén vagy a dél-amerikai Peru Nasca-fennsíkján lehet megfigyelni. A nagy népszerűségnek örvendő író, Erich von Däniken nem véletlenül végzett paleoasztronautikai kutatásokat az említett helyeken.” Az *Ufómagazin* cikke vázlatos illusztrációval is bemutatja a feltételezett nyomó-hegyi kifutópályát és a vele szembe állított Hódos-hegyet az ormán lévő patkóval. Meg kell jegyezni, hogy a cikk szerzője sem foglal határozottan állást a feltételezett nyomó-hegyi kilövő (felszálló) pálya és a hódos-hegyi patkó sziklákon elhelyezett évezredekkel ezelőtti irányítótorony kérdésében, amikor így ír: „Végleges, egyértelmű megállapítást nem sikerült kialakítanunk, a megítélésbeli különbségeket jól tükrözik a szakértői vélemények. A csodálatos természeti adottságokkal rendelkező területet azonban mindenkinek érdemes felkeresni.”

Aki tollhegyre tűzi ezt a földrajzilag valóban egyedülálló, idegenforgalmi szempontból is nagy figyelmet érdemlő látványosságot, annak meg kell említenie azt is, hogy az itt élő lakosság és a község elöljárói az elmúlt század(-ok)ban is büszkék voltak a „PATKÓ”-jukra és adandó alkalommal azt fontos események színterévé tették. Jellemző példa erre az is, hogy amikor 1906. október 28-án a Rákóczi Ferenc, Thököly Imre és bujdosó társaik hamvait Törökországból végső nyughelyükre vonaton Kassára szállították, Török István Lajos akkori bükkzsérci jegyző és Marton András bíró a hamvak ünnepélyes fogadására a vonat miskolci állomásán „megjelenni tartoztak”. Ehhez kapcsolódóan a községi képviselő-testület az 1906. október 22-i ülésén felvett jegyzőkönyve szerint így határozott: „... és kívánatos, hogy a Hódos-hegy ormán ugyanaz nap estéjén egy nagyszabású örömtűz gyújtassék ...”

A bükkzsérci Hódos-hegyhez vagy a helybeliek szerint a Patkó-hoz kapcsolódó történetekről szóló írás nem lenne kerek anélkül, hogy meg ne említenénk azt, hogy ez a hegy a rajta lévő „patkó”-val a Bükk Nemzeti Park területén van és mint különleges felszíni geológiai képződmény hordozója védelmet érdemel. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 19. §-a rendelkezik a földtani értékek védelméről. Eszerint a földtani értékek általános védelme ... „a tájvédelmet, továbbá az élettelen és meg nem újítható természeti erőforrások és az élővilág lét-

feltételeinek megővését szolgálja; ... kiterjed a földtani, felszínalaktani képződményekre, ásványokra, ásványtársulásokra, ősmaradványokra”.

A Hódos-hegyi patkó sziklák helye egy hozzá vezető szerpentin úton jól megközelíthető, és innen körbe-tekintve a tájon pompás panoráma tárul a szemlélődő, kiránduló turisták elé. Ezért a látványért sokan keresik fel a helybeliek közül, de a községbe látogató idegenek közül is. A kirándulás azonban csak a tájban való gyönyörködést, a magaslati jó levegővételt és a felkapaszkodás közbeni egészséges testmozgást szolgálja. Az ott található természeti értékek érintetlenül hagyásával adjanak esélyt arra, hogy ebben a különleges felszíni képződményben, a PATKÓ-ban az utókor emberei is még sokáig gyönyörködhesenek.

Felfedezte a hódos-hegyi különleges képződmény szimbolikus jelentőségét és a „vendég-csalogató” mivoltát a vendéglátóipar is. Így történt, hogy a község központjában lévő, az 1920-as évek körül Lénárt József bükkzsérci lakos telkén eredetileg „HANGYA Szövetkezet” céljára emelt épületnek a II. világháborút követő üzemeltetési változásai és az 1990-es években történt tulajdonjogi rendezése után a vendéglátóegység ekkori bérlője a „Patkó Kocsma” elnevezést adta. Később, némi homlokzati átalakítás után a tulajdonos és egyben a jelenlegi üzemeltetője (Lénárt Gyula) a „Patkó Söröző” nevet adta az egységnek.

Visszakanyarodva írásom bevezetőjéhez, mint Kovács dinasztia leszármazottja, a személyes élmények alapján talán a lóvasalásra készülő patkókról tudnék a legtöbbet írni, de az írás lehetséges terjedelme megköti a kezemet. A kevés szántófölddel rendelkező településünk lakosai az elmúlt évszázadok során az erdő és a hegyek nyújtotta megélhetési lehetőségek felé fordultak. Így környékünkön kialakult a mészégetés és az égetett mésznek az Alföldre való fuvarozása.

A lófogatos sátoros (ekhós) szekerek lovainak patkolása, a lovas kocsik vasalása életre hívta az őket kiszolgáló „háttér”-iparosokat, a kovácsokat is. Mint a község történetének jó ismerője és a családi feljegyzésekből is tudom, hogy Bükkzsércen az 1930-as években 5 kovácsműhely működött, de még az 1950-es évek elején is a kovácsoknak munkát adó 134 pár ló volt a faluban, többségük a „meszesek” tulajdonában. A lovak patkolása nagy szakmai felkészültséget igényelt a kovácsoktól. Aki ezt a szakmát választotta annak egyrészt a szakképzésen megszerezhető ismereteket, másrészt az apáról fiúra szálló mesterség csínját-bínját, ezernyi fortélyát kellett elsajátítania.

Ezzel az írással és az itt közölt, az új patkó készítését ábrázoló vonalas rajzommal apám emléke előtt is tisztelegni szeretnék, aki szintén kovács volt. Ő a nagy szakmai tudásával számos „jól húzó” de rossz patájú lóra készített „gyógypatkóival” hozzásegítette annak gazdáját a meszesi mivoltának érvényesüléséhez. Az általa készített ló-, öszvér-, szamar- és ökörpatkókból összeállítva itt is láthatunk egy kis gyűjteményes kollekción, közöttük hagyományos (normál) és gyógypatkókat is.

Készül az új patkó a kovácsműhelyben

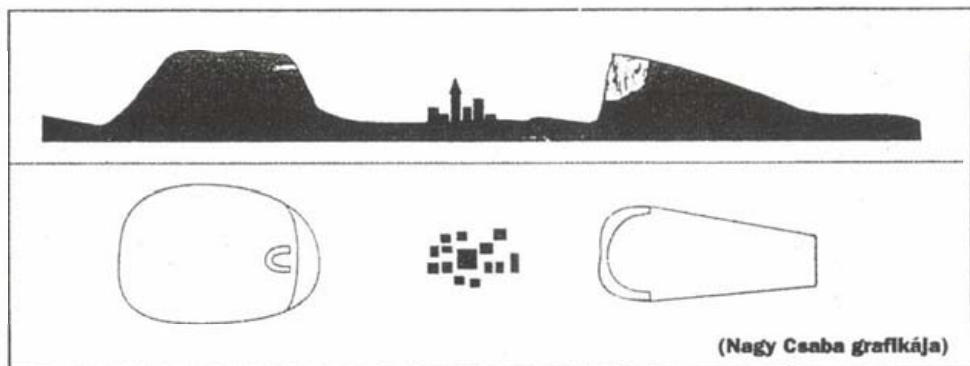
A gyűjteményes összeállításon bemutatott patkók fajtája a képen feltüntetett számozás szerint a következők: 3; 4. ökörpatkó; 9. számárpatkó; 11. öszvérpatkó; 12. arabs csikópatkó. A többi lópatkó, ezen belül: 1; 5; 6; 8. normál (nyári) patkó arabs lóra; 2. normál (téli) patkó muraközi lóra; 10; 13. csukott patkó arabs lóra; 7; 14; 15; 16. gyógypatkó arabs lóra, közöttük a 7. sz. vídiabetétes.

Sajnos, a bükkzsérci régi öt kovácsműhely közül apám halálával 1988-ban már az utolsónak is bezárt az ajtaja. A lakosság életmódjának megváltozásával környékünkön megszűnt a mészégetés és a mészfuvarozás is. A bezárt műhelyajtó mögötti csend azonban a szintén kovács nagyapámtól származó régi, a kovácstüzet szító bőrfúvóval együtt ma is őrzi az üllő „pengetésétől” egykor oly hangos kovácsműhely teljes felszerelését. A szőlőlugas takarásában lévő zárt műhelyajtó melletti kis fal-beugróban pedig ott van felrakásolva a képünkön is látható több mint ezer db „ócska” lópatkó, amiket az Alföldre és a mátraaljai településekre járó zsérci meszesek lovai koptattak el valaha.

Remélem, hogy ennek a megőrzött egyetlen régi zsérci kovácsműhely felszerelésének a közszemlére tételéhez valamikor egy támogatót és egy arra alkalmas helyet is találunk a községben.

Dr. Pintér Károly

Irodalom: Gyöngyvirág, 92 Magyar népdal; Közreadja Bárdos Lajos. Zeneműkiadó Bp. 1952.; Pusztay Sándor: Úrréplőtér a Bükkben (?) Úfómagazin. 2002. 12. 12–13. old.; Zsérci. (Bükkzsérc) Község Képviselő-testületi jegyzőkönyvek, 1905–1922. BAZ. Megyei Levéltár. V. 125. 1. kötet; A Bükki Nemzeti Park. (Szerk.: Baráz Csaba) Eger, 2002.; Pintér Károly kovács (1913–1988) adatközlései.

A Patkó és a Nyomó hegy, sematizált grafika